

RESSENYES

Cercles. Revista d'Història Cultural 15/2012: 205-209

ISSN: 1139-0158

LA CRISI DE LA COMUNITAT RURAL I LA MODERNITZACIÓ POLÍTICA DEL CAMP DES DE LA PERSPECTIVA PAGESA

Antoni Vives Riera
Universitat de Barcelona

Joaquim CAPDEVILA CAPDEVILA, *Modernització i crisi comunitària. Estudis d'Etnohistòria rural. La Catalunya Occidental en els canvis dels segles XIX i XX*, Lleida, Universitat de Lleida, 2012.

L'antropologia i la historiografia són ciències que ja fa temps que van entrar en diàleg. Tanmateix, avui en dia encara és difícil trobar treballs vertaderament interdisciplinaris en què ambdues formes de coneixement es combinin. No hi ha dubte que el present treball de Joaquim Capdevila n'és un exemple. En el seu estudi sobre la modernització del món rural de la Catalunya Nova (Urgell, Priorat, Conca de Barberà, Les Garrigues, etc.), la tasca etnogràfica complementa l'aproximació històrica, ja que aporta l'anàlisi semiòtica de fonts sorgides de la tradició pagesa oral, amb una visió dinàmica de les tradicions populars que té en compte el canvi històric i defuig d'essencialismes intemporal.

El present treball omple un buit, una assignatura que fa massa anys que roman pendent en el camp de la historiografia. Aquesta no és altre que la de donar veu a les classes subalternes pageses, tenir en compte les seves pròpies percepcions subjectives de l'entorn, i així entendre millor l'acció col·lectiva que han dut a terme al llarg del temps. En aquest sentit, la recerca de Capdevila aborda sense por el debat sobre la modernització del camp, és a dir, la desintegració de les velles estructures comunitàries que

giraven al voltant d'institucions com el municipi o la parròquia. Es tracta bàsicament d'aquell conjunt de normes, formals o informals, que organitzaven la vida quotidiana de la pagesia; formes comunitàries de reproducció social que durant els segles XIX i XX perderen poder amb relació a aparells institucionals de centralització urbana com les administracions estatals o els mercats comercials.

El present llibre ofereix una miscel·lània d'estudis que, tot i poder ser llegits de forma independent, conformen un cos coherent d'anàlisi unit per dos fils conductors omnipresents: la modernització del món rural i les percepcions subjectives de la pagesia al respecte. La tesi central de l'autor és que tant l'apropiació popular de la modernitat, com les actituds i mobilitzacions polítiques que se'n desprenen, no poden ser enteses sense tenir en compte el substrat cultural a partir del qual es van produir. Amb això fa referència a tots aquells esquemes de representació que s'havien anat reproduint a través de la comunicació oral no escrita en el marc de l'anomenada «cultura popular».

En alguns dels estudis exposats al llibre prima l'aproximació semiòtica i etnogràfica sobre la històrica. S'analitza, per exemple, un cos divers de compilacions de cançoner popular de descripció de paradisos imaginaris d'abundància material (Xauxa, Cucanya, etc.) per entendre la recepció pagesa de la industrialització i uns ideals de progrés exògens a la comunitat rural. En un primer moment aquesta recepció va ser positiva i il·lusionada, encara que més tard les Xauxes inverses expressaven el desengany provocat per experiències decebedores de marginalitat territorial i manipulació política.

En altres casos, s'analitzen actes festius de caire carnavalesc (cossos de cordera) com a rituals de reproducció de l'ordre comunitari de les parròquies i viles rurals, tot posant èmfasi en les seves funcions de canalització de les rivalitats locals i vàlvula d'escapament de les tensions socials. Tanmateix, els estudis no es limiten a l'anàlisi tradicional etnogràfica i tenen en compte el debilitament de la seva significació social, produït sobretot arran de les ofensives de les administracions públiques contra els excessos de la festa i la introducció de noves formes mercantilitzades de lleure.

En altres estudis presentats al llibre predomina l'aproximació històrica. Així per exemple, en alguns s'aborda la fractura comunitària que

va desembocar en conflicte social de classe a causa de la crisi agrària de finals de segle XIX. En aquest sentit, es tracta la politització dels carnivals rurals com a resposta a certs furtus de diners realitzats a la caixa municipal, les pràctiques populars d'amotinament contra irregularitats en el servei municipal d'abastiment, o la protesta pagesa contra les institucions parroquials per mor de la venda del patrimoni artístic-religiós local. En tots els casos, el treball historiogràfic es combina amb un plantejament antropològic que posa èmfasi en els rituals festius, les relacions de gènere, o la religiositat popular.

La visió etnogràfica del canvi històric també es pot entreveure en altres estudis com el que tracta la conflictivitat generada per la progressiva introducció d'esquemes de propietat privada de la terra cada vegada més rígids i excloents. En aquest cas, l'autor no només analitza diversos plets judicials sobre els límits territorials de diferents propietats, o la creació de cossos parapolicials per a reprimir els pastors i ramaders que no els respectaven. També mostra com les noves concepcions de la propietat entraren en conflicte amb antics rituals festius protagonitzats per infants i joves.

La combinació interdisciplinar és especialment equilibrada en els capítols en els quals l'autor estudia la modernització política de les viles rurals a través de les percepcions subjectives sobre el món de la política que, una vegada s'instaura el sufragi universal masculí l'any 1890, es manifesten en diferents cobles. Les veus subalternes de la pagesia tornen a expressar en aquest cas una visió decebedora dels processos de modernització a causa de les deficiències contínues en el subministrament dels nous serveis d'aigua corrent i llum elèctrica. Igualment, mostren el seu rebuig a l'actitud electoralista dels partits de torn i els seus polítics. En aquest sentit, la visió de les institucions polítiques del règim de la Restauració presentades com a contrautopia explica segons l'autor la politització d'una part de la pagesia de la Catalunya Nova a través d'organitzacions d'esquerres.

Tanmateix, en altres estudis s'analitzen les percepcions negatives sobre la modernitat des d'una perspectiva més aviat reaccionària, com en el cas dels canvis en els rols de gènere produïts per l'expansió del consumisme i l'oci mercantilitzat. En aquest sentit, nous tòpics del cançoner popular analitzats expressen un estat d'angoixa col·lectiva en la

mesura que eren significats com una amenaça per a l'ordre moral que sustentava unes comunitats rurals cada vegada més debilitades.

No hi ha dubte que l'originalitat del treball de Capdevila rau en la diversitat de fonts utilitzades i en les aportacions teòriques realitzades des del camp de la lingüística, la sociologia i la antropologia. Efectivament, l'estudi no només es basa en documentació de caràcter institucional com plets judicials, bans municipals o premsa. També utilitza profusament compilacions de cançons populars i estudis etnogràfics d'època. Potser es troba a faltar en aquest punt una actitud més crítica respecte a aquest tipus de fonts, ja que l'autor no es deté a explicar el context històric i el procés institucional que va generar unes recopilacions i transcripcions cultes que no sempre es crearen per iniciativa del poble. En aquest sentit, s'ha de plantejar, per exemple, fins a quin punt els cançoners concrets estudiats representaven de manera efectiva el sentir popular sobre el canvi històric que estava experimentant la comunitat rural.

Respecte a les abundants aportacions teòriques ofertes en el text, l'autor proposa conceptes provinents de la etnologia i la sociologia de la religió, principalment de l'obra de Mircea Eliade i Émile Durkheim. Així, el procés de modernització és plantejat com un fenomen de dessacralització de la societat. Tanmateix, en el llibre també es contempen altres autors clàssics de la teoria de la modernitat com Norbert Elias o Charles Taylor. Aquest cos teòric condueix en certs moments a plantejaments excessivament antagònics en la utilització de binomis conceptuals com tradició-modernitat, comunitat-societat, etc. Per exemple, l'oposició frontal i irresoluble plantejada entre religiositat oficial i religiositat popular en el cas de la venda de imatges de les parròquies, no permet contemplar les polítiques populistes de recristianització que l'església catòlica va posar en marxa en aquesta època com acostament a la religiositat popular i procés d'invençió de noves tradicions fàcilment assimilables per la pagesia. Juntament amb el manteniment de les solidaritats verticals en certes àrees geogràfiques del món rural català, tot plegat permetria entendre també la politització de la pagesia a través d'organitzacions de dretes, majoritàriament carlistes o hereves del carlisme. Tanmateix, aquestes qüestions no apareixen planejades al llibre bàsicament perquè els contextos locals estudiats no han presentat mai aquestes dinàmiques de politització.

Així per tant, més enllà de les limitacions lògiques de qualsevol treball d'investigació, hem de destacar que la feina de Capdevila obri camps fèrtils d'interpretació i línies sòlides de treball empíric sobre fonts poc utilitzades encara avui en dia. Tot plegat porta a l'autor, i ens ha de portar a tots, a la formulació de noves explicacions amb relació a qüestions recurrents sobre la modernització del món rural en la història contemporània. En poden ser exemple d'això el tradicional apoliticisme pagès, el caciquisme, l'aparició del cooperativisme, els consensos i conflictes de classe a l'entorn local, la discriminació territorial amb relació a la ciutat, etc.